

Magdalena KOSIADA-SYLBURSKA*

 <https://orcid.org/0000-0002-2598-0434>

Paweł BRYŁA**

 <https://orcid.org/0000-0003-1535-5659>

ZALEŻNOŚĆ MIĘDZY WYBRANYMI WSKAŹNIKAMI MAKROEKONOMICZNYMI A WYDATKAMI GOSPODARSTW DOMOWYCH NA KULTURĘ W POLSCE W LATACH 2000–2017

(Streszczenie)

Celem niniejszego artykułu jest ocena zależności pomiędzy wybranymi wskaźnikami makroekonomicznymi a wydatkami gospodarstw domowych na kulturę w Polsce. Badaniem objęto okres 2000–2017. Przeanalizowano dane Głównego Urzędu Statystycznego z wykorzystaniem wskaźników struktury, dynamiki i współczynników korelacji. Odnotowano wzrost analizowanych typów wydatków gospodarstw domowych na cele kulturalne zarówno w ujęciu nominalnym, jak i realnym, przy jednoczesnych zmianach struktury tych wydatków wynikającej m.in. z transformacji cyfrowej. Analizowane wydatki wzrastały wraz ze wzrostem PKB *per capita* i spadkiem stopy bezrobocia. Jednakże udział badanych typów wydatków na kulturę w budżetach domowych zmalał w badanym okresie.

Słowa kluczowe: wydatki na kulturę; struktura wydatków; stopa bezrobocia; PKB

Klasyfikacja JEL: E21

1. Wstęp

Wydatki na kulturę stanowią obecnie w Polsce około 2,5% wydatków gospodarstw domowych ogółem. W związku z tym, że kultura nie stanowi potrzeb pierwszego rzędu, postanowiono zbadać, jak duży wpływ ma poprawa albo pogorszenie sytuacji ekonomicznej na podejmowane w tym zakresie decyzje wydatkowe polskich gospodarstw domowych. Obserwuje się konwergencję

* Mgr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania; e-mail: magda.kosiada@gmail.com

** Dr hab., prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Katedra Marketingu Międzynarodowego i Dystrybucji; e-mail: pawel.bryla@uni.lodz.pl

wydatków na kulturę i rekreację w budżetach gospodarstw domowych krajów „starej” (UE-15) i „nowej” (UE-10) Unii Europejskiej. Wśród 10 członków przyjętych do Wspólnoty w 2004 r. również występuje tendencja do upodabniania się tego typu wydatków w okresie 1996–2006¹.

Nasza analiza pozwala na ocenę, czy istnieje zależność pomiędzy wydatkami na kulturę a sytuacją makroekonomiczną. W pracy wykorzystano dane udostępniane przez GUS, badania prowadzone na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz badania niezależnych ośrodków badawczych. Wykorzystano metodę opisu statystycznego, przedstawiając dane w tabelach i na wykresach oraz dokonano ich omówienia. Analizie poddano dwa wskaźniki makroekonomiczne: PKB na jednego mieszkańca oraz stopę bezrobocia, pod kątem ich wpływu na decyzje podejmowane przez gospodarstwa domowe w zakresie konsumowania dóbr i usług kultury. Wyboru wskaźników makroekonomicznych dokonano w związku z faktem, iż „przyczyną ograniczenia poziomu konsumpcji przez gospodarstwa domowe w okresie spowolnienia gospodarki była przede wszystkim pogarszająca się sytuacja na rynku pracy”². W ramach zachowań gospodarstw domowych przeanalizowano zmianę wysokości wydatków na kulturę oraz strukturę tych wydatków. Badania pokazują, że Polacy w sytuacji pogarszającej się sytuacji gospodarczej zmieniają swoje zachowania w zakresie zarządzania finansami domowymi. Zaczynają więcej oszczędzać, zaciągają mniej kredytów, ograniczają również wydatki, które nie są niezbędne, np. na rozrywkę i czas wolny³.

Jednocześnie w obliczu zwiększającej się oferty kultury oraz zwiększenia liczby korzystających z tej oferty w Polsce założono, że wydatki na kulturę powinny systematycznie rosnąć. W związku z udowodnioną w badaniach współzależnością pomiędzy poprawą sytuacji ekonomicznej, w tym sytuacji materialnej gospodarstw domowych, a wzrostem konsumpcji pozwalającym na zaspokojenie potrzeb gospodarstw domowych⁴ oraz wzrostem dostępnej oferty

¹ J. Nowak, O. Kochkova, *Income, culture, and household consumption expenditure patterns in the European Union: Convergence or Divergence?*, Journal of International Consumer Marketing 2011/23, s. 260–275.

² L. Kuczevska, *Sytuacja na rynku pracy a zmiany w konsumpcji polskich gospodarstw domowych*, Konsumpcja i Rozwój 2013/2 (5), s. 78–93.

³ B. Świecka, M. Musiał, *Zarządzanie finansami gospodarstw domowych w warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu 2014/33, s. 89–98.

⁴ M. Radziukiewicz, *Zmiany sytuacji dochodowej a wydatki na usługi w polskich gospodarstwach domowych*, Konsumpcja i Rozwój 2012/1, s. 101–116.

kulturalnej i zmianami wzorców konsumpcji dóbr kultury, w ramach pracy sformułowano następujące hipotezy badawcze:

1. W badanym okresie nastąpił wzrost wydatków polskich gospodarstw domowych na cele kulturalne.
2. W badanym okresie zmieniła się struktura wydatków polskich gospodarstw domowych na kulturę.
3. W badanym okresie nastąpił wzrost udziału wydatków na kulturę w budżetach polskich gospodarstw domowych.
4. Wydatki gospodarstw domowych na kulturę w Polsce rosną wraz z poprawą sytuacji makroekonomicznej rozumianej jako wzrost PKB na jednego mieszkańca.
5. Wydatki gospodarstw domowych na kulturę w Polsce rosną wraz z poprawą sytuacji makroekonomicznej rozumianej jako spadek stopy bezrobocia.

Celem niniejszego artykułu jest ocena zależności między sytuacją makroekonomiczną w Polsce a wydatkami gospodarstw domowych na kulturę. Ujęcie porównawcze dotyczy okresu 2000–2017.

2. Przegląd literatury

Korzystanie z kultury znajduje się w sferze dotyczącej podejmowania decyzji związanych z wykorzystaniem czasu wolnego. Mogłoby się wydawać, że posiadamy tu pełną niezależność kształtowania naszych zachowań⁵. Jednak w literaturze wskazuje się na szereg czynników, które ograniczają tę swobodę. Jako kluczowe grupy tych czynników wymienia się: aspekt ekonomiczny, aspekt społeczno-zawodowy, aspekt demograficzny oraz aspekt kulturowy⁶. W ramach naszej analizy postanowiliśmy skoncentrować się na czynnikach ekonomicznych związanych z sytuacją w skali makro. Rozważania rozpoczynamy od zdefiniowania głównych pojęć.

Gospodarstwo domowe to zgodnie z definicją stosowaną przez GUS zespół osób zamieszkujących razem i wspólnie utrzymujących się. Gospodarstwa domowe wyodrębnia się spośród ludności zamieszkałej w mieszkaniach (bez obiektów zbiorowego zakwaterowania). Wśród gospodarstw domowych wyróżniamy jed-

⁵ **I. Bąk**, *Wydatki gospodarstw 50+ na zagospodarowanie czasu wolnego – analiza statystyczna*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2017/475, s. 33–44.

⁶ **J. Berbeka, M. Makówka, A. Niemczyk**, *Podstawy ekonomiki i organizacji czasu wolnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, s. 25.

noosobowe i wieloosobowe, a także rodzinne i nierodzinne⁷. Liczba gospodarstw domowych w Polsce wyniosła w 2011 r. 13,16 mln i według prognoz GUS do roku 2030 będzie rosła. Jednocześnie zmniejsza się liczba osób przypadających na jedno gospodarstwo domowe⁸. Niewątpliwie wśród gospodarstw domowych występują bardzo istotne różnicowania w zakresie ich wielkości, zamożności, poziomu wykształcenia, miejsca zamieszkania i wynikających z tego różnic w stylu życia.

Pośród licznych czynników warunkujących poziom i strukturę konsumpcji dochód ma kluczowe znaczenie, nie tylko limitując konsumpcję, ale również ją modulując⁹. W miarę wzrostu dochodów gospodarstwa domowe rozszerzają zakres zaspokajanych potrzeb o potrzeby wyższego rzędu, do których zalicza się potrzeby z dziedziny kultury¹⁰. W miejskich gospodarstwach domowych najbardziej skorelowane ze stopą wzrostu dochodów do dyspozycji były stopy wzrostu wydatków na łączność, rekreację i kulturę, kieszonkowe, żywność i napoje bezalkoholowe, transport, wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego¹¹.

Różnice w sposobach zaspokajania potrzeb kulturalnych w gospodarstwach domowych w Polsce były i są przedmiotem badań. Badania te wskazują na istotne różnice w możliwościach i sposobach zaspokajania potrzeb kulturalnych w zależności od cech gospodarstwa domowego. Ze względów na lokalizację wskazuje się na dystans pomiędzy Polską centralną i południową a wschodnią oraz dużymi miastami a wsią, z kolei ze względu na sytuację społeczno-zawodową – pomiędzy gospodarstwami osób pracujących i posiadających własną firmę a gospodarstwami rencistów i emerytów¹². W 2010 r. największy udział wydatków na rekreację i kulturę odnotowano w gospodarstwach domowych czteroosobowych, gdzie głównym źródłem utrzymania była praca na własny rachunek¹³.

⁷ **Główny Urząd Statystyczny**, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/103.pojecie.html>; stan na 13.07.2019 r.

⁸ **Główny Urząd Statystyczny**, *Prognoza gospodarstw domowych na lata 2016–2050*, Warszawa 2016, s. 4.

⁹ **W. Laskowski**, *Dochodowa elastyczność wydatków polskich gospodarstw domowych i jej uwarunkowania*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego 2014/14/1, s. 63–74.

¹⁰ **B. Chmielewska**, *Nierówności społeczne w aspekcie zróżnicowania wydatków gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej* 2015/1, s. 319–328.

¹¹ **M. Utzig**, *Wydatki konsumpcyjne wiejskich i miejskich gospodarstw domowych a zmiany ich dochodów*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu 2015/ XVII/4, s. 330–335.

¹² **A. Murawska**, *Sposoby zaspokajania potrzeb kulturalnych w różnych typach gospodarstw domowych w Polsce*, *Handel Wewnętrzny* 2017/1 (366), s. 240–255.

¹³ **M. Grzywińska-Rapca**, *Analiza wydatków gospodarstw domowych na rekreację i kulturę w roku 2010*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług 2012/96, s. 205–217.

Ze względu na naszą ponad piętnastoletnią obecność w Unii Europejskiej warto sięgnąć do badań porównujących zachowania konsumpcyjne polskich gospodarstw domowych z gospodarstwami domowymi w innych państwach członkowskich. Wyniki badań odzwierciedlają nierówności ekonomiczne i społeczne oraz różnice kulturowe. W Polsce wciąż na dość niskim poziomie, wynoszącym około 32%, pozostaje konsumpcja usług, przy przynajmniej pięćdziesięcioprocentowym ich udziale wśród krajów Unii Europejskiej¹⁴. Wnioski te niewątpliwie będą mieć swoje odzwierciedlenie w prowadzonym przez nas badaniu. W Polsce występuje podobna struktura wydatków gospodarstw domowych jak na Węgrzech i na Słowacji. Natomiast najbardziej odmienne okazały się zachowania konsumpcyjne w Austrii, Luksemburgu i Wielkiej Brytanii¹⁵. W Polsce zaobserwowano podobny poziom wydatków na rekreację i kulturę jak w Bułgarii, na Węgrzech i na Łotwie, podczas gdy największymi wydatkami na ten cel i zarazem najwyższym ich udziałem w strukturze wydatków charakteryzowała się Norwegia¹⁶. Ze względu na fakt, iż wydatki gospodarstw domowych zależne są od dostępności środków finansowych, którymi gospodarstwo dysponuje, analiza zachowań konsumentów na rynku kultury w krajach bardziej zamożnych może być pomocna w przewidywaniu trendów dla tego rynku w Polsce. Drugą grupą, którą warto pod tym kątem obserwować, są gospodarstwa domowe o wysokim poziomie dochodów. „W gospodarstwach domowych elit ekonomicznych struktura konsumpcji upodabnia się do struktur społeczeństw krajów wysokorozwiniętych (Europa Zachodnia, USA, Kanada), dlatego też pojawiające się trendy w konsumpcji w pierwszej kolejności mogą dotyczyć właśnie tych gospodarstw domowych”¹⁷.

Ze względu na przyjęty sposób prezentacji danych zagadnienia teoretyczne dotyczące wydatków na kulturę zostały omówione w dalszej części artykułu, poświęconej metodyce; wyniki wcześniejszych badań empirycznych dotyczące analizowanego obszaru zostały przedstawione wraz z wynikami prowadzonego przez nas badania (w rozdziale 4. Wyniki).

¹⁴ M. Radziukiewicz, *op. cit.*, s. 101–116.

¹⁵ H. Dudek, G. Koszela, *Comparison of households' expenditures structures in selected countries of European Union*, Scientiarum Polonorum ACTA Oeconomia 2013/12 (3), s. 5–15.

¹⁶ M. Piekut, *Wydatki na kulturę i rekreację w budżetach gospodarstw domowych Europejczyków*, Wiadomości Statystyczne 2014/5, s. 75–89.

¹⁷ M. Piekut, *Wydatki i trendy w konsumpcji w gospodarstwach domowych wysokodochodowych*, Problemy Zarządzania 2016/14/1 (58), s. 30–44.

3. Materiał i metodyka

Wydatki gospodarstw domowych na kulturę prezentowane są przez Główny Urząd Statystyczny w corocznych raportach „Kultura”. GUS klasyfikuje te wydatki w następujący sposób: gazety i czasopisma; książki i inne wydawnictwa (bez podręczników); opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kina; zakup sprzętu do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku i obrazu; zakup nośników dźwięku i obrazu; opłaty za abonament radiowy i telewizyjny i telewizję kablową. Należy uwzględnić, że w analizowanym okresie doszło do zmiany klasyfikacji wydatków związanych z opłatami za Internet. Do roku 2012 były one częścią kategorii „wydatki na kulturę i rekreację”, natomiast od roku 2013 ujmowane są w kategorii „łączność”. Ta zmiana spowodowała obniżenie wydatków na kulturę i rekreację o 1,6 punktu procentowego w 2013 r. w odniesieniu do roku 2012. Analizując zatem dane statystyczne w wybranym okresie, należy mieć tę zmianę na względzie. W roku 2013 zmieniła się również struktura wydatków na kulturę prezentowana przez GUS. Połączone zostały kategorie związane z zakupem sprzętu do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku i obrazu; wcześniej dane te były prezentowane w trzech odrębnych kategoriach: zakup sprzętu do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku, zakup telewizorów, zakup sprzętu do odbioru, rejestracji i odtwarzania obrazu. W celu ujednoczenia danych w ramach analizy zsumowano trzy stosowane wcześniej kategorie (2000–2012). Podobnie wygląda prezentacja danych dotyczących abonamentu radiowego i telewizyjnego oraz opłat za telewizję kablową. Dla ujednoczenia danych zsumowano wartości podawane do roku 2012 dla tych kategorii odrębnie. Na potrzeby prezentowanej analizy wyodrębniono kategorię „pozostałe wydatki”, stanowiącą różnicę między wydatkami ogółem a kategoriami klasyfikowanymi przez GUS.

W artykule zastosowano wskaźniki struktury, dynamiki i współczynniki korelacji prostoliniowej. Do obliczeń wykorzystano programy MS Excel 2013 i Statistica 12.

4. Wyniki

Średnie wydatki na kulturę na jedną osobę w gospodarstwie domowym w roku 2017 wyniosły 351,36 zł. W roku 2012 było to 428,28 zł (kwota ta uwzględniała również opłaty za Internet), natomiast w roku 2013 – 359,16 zł (kwota bez opłat za Internet). W analizowanym okresie jednocześnie poprawiał się wskaźnik PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca oraz w okresie 2003–2008, a na-

stępnie 2013–2017 systematycznie spadała stopa bezrobocia. Szczególnie interesujący jest okres od roku 2013 do roku 2017, kiedy to poprawa sytuacji gospodarczej w zasadzie nie przekładała się na wzrost wydatków na kulturę. Zaprezentowane w takim ujęciu dane nie wykazują wpływu poprawiającej się sytuacji makroekonomicznej na wzrost wydatków na kulturę.

W związku z tym, iż analiza danych w zaprezentowanym powyżej ujęciu jest zakłócona przez zmiany w sposobie klasyfikacji niektórych typów wydatków, w kolejnym kroku postanowiono sprawdzić strukturę wydatków i dokonać ich analizy pod kątem wzrostu i spadku wydatków na kulturę w poszczególnych kategoriach.

Z analizy struktury wydatków gospodarstw domowych na kulturę wynika, że systematycznie od roku 2012 spadają wydatki na opłaty za abonament radiowy i telewizyjny oraz za telewizję kablową. W 2017 r. wydatek ten wynosił 105 zł na osobę rocznie. Udział omawianych wydatków w wydatkach na kulturę waha się pomiędzy 23 a 43%. Drugą kategorią, w której wyraźny jest trend spadkowy w zakresie wydatków, są zakupy sprzętu do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku i obrazu. Wydatki na zakup sprzętu wyniosły w 2017 r. nieco ponad 32 zł, podczas gdy w roku 2008 – prawie 71 zł. Uwzględniając te zmienne, dokonano zawężenia analizy wydatków na kulturę do wydatków prezentowanych przez GUS bez uwzględniania opłat abonamentowych oraz zakupów sprzętu.

Badania przeprowadzone przez CBOS w 2010 r. wskazują, że Polacy w wolnym czasie, z zakresu aktywności zaliczanych przez GUS do kultury, najczęściej oglądają telewizję. Jednocześnie największy odsetek badanych odpowiada negatywnie na pytanie, czy taka forma spędzania czasu wolnego jest przez nich preferowana. W warstwie aspiracyjnej badani Polacy deklarują, że w wolnym czasie woleliby brać udział w ciekawych wydarzeniach kulturalnych¹⁸. Pod kątem analizy wydatków gospodarstw domowych na kulturę powinno to przekładać się na wzrost takich wydatków. Bowiem opłaty za abonament radiowy i telewizyjny oraz telewizję kablową są stałe w stosunku do czasu, jaki spędza się, korzystając z danej oferty. Inaczej kształtuje się sytuacja przy udziale w wydarzeniach kulturalnych, gdzie prawie każda aktywność wiąże się z oddzielnym wydatkiem. A to w rezultacie przekładać się powinno na wzrost wydatków na kulturę w tym zakresie. Zmiana struktury wydatków w zakresie zmniejszenia udziału opłat abonamentowych wiąże się nie tylko ze spadkiem cen za te usługi, ale również ze zmiany korzystania z oferty przez Polaków. Dla przykładu systematycznie zwiększa się liczba gospodarstw domowych nieposiadających telewizorów¹⁹.

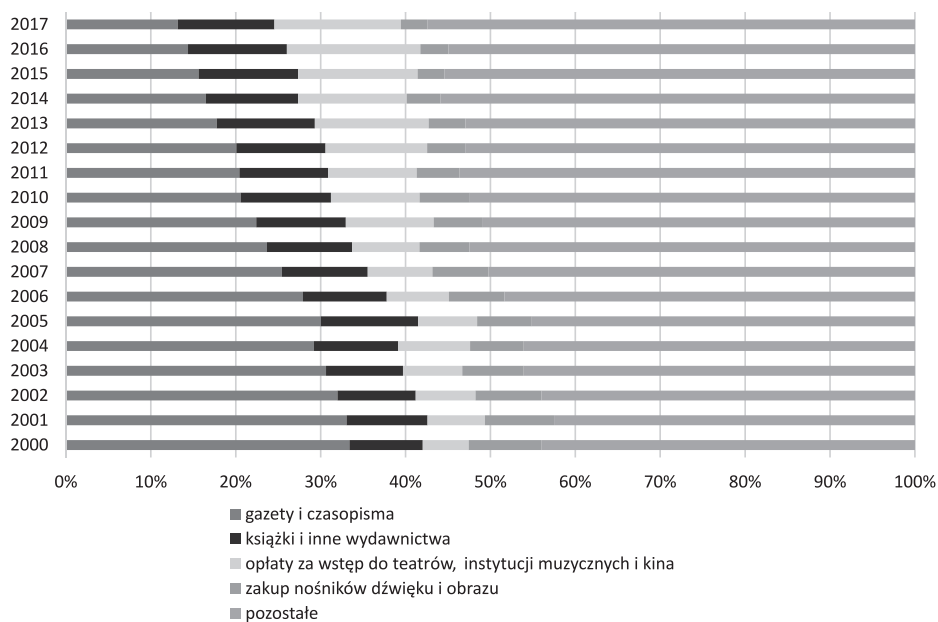
¹⁸ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Czas Wolny Polaków, Komunikat z Badań*, BS/133/201, 2010, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_133_10.PDF; stan na 27.01.2019 r.

¹⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2007*, Warszawa 2007, s. 173.

Dlatego też w ramach zawężenia analizy zdecydowano się na pozostawienie poza główną analizą wydatków na opłaty abonamentowe za radio i telewizję, w tym telewizję kablową, ponieważ wydatki te mają charakter stałych ponoszonych co miesiąc w dłuższej perspektywie. Takie ujęcie w ocenie autorów pozwala w sposób bardziej precyzyjny dokonać analizy wydatków na usługi kultury, co jest istotne w kontekście zwiększającej się oferty kulturalnej (np. w muzeach i galeriach) oraz wzrostu udziału konsumentów korzystających z oferty kulturalnej.

Na wykresie 1 zaprezentowano strukturę wydatków na kulturę po zawężeniu danych przyjętych do analizy. W tym ujęciu średnie roczne wydatki na osobę w gospodarstwie domowym wyniosły w 2017 r. 214,08 zł. W okresach 2000–2004 oraz 2006–2010 wydatki systematycznie rosły. W 2010 r. było to 190,68 zł, następnie w dwóch kolejnych latach wydatki zmalały, aby od roku 2013 (187,92 zł) ponownie systematycznie rosnąć.

WYKRES 1: *Struktura wydatków na kulturę (bez opłat za abonament i zakupów sprzętu) w latach 2000–2017*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Szczególnie widoczny jest wzrost wydatków w kategorii „pozostałe”: z 55,68 zł w 2000 do 122,88 zł w 2017 r. Kategoria ta obejmuje między innymi:

opłaty za wstęp do muzeów i instytucji paramuzealnych, zakup instrumentów muzycznych, zakup artykułów malarskich, wynajem sprzętu związanego z kulturą oraz naprawy sprzętu audiowizualnego. Rosły również wydatki na zakup książek i innych wydawnictw oraz na opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kina. Widocznie natomiast maleją wydatki na zakup gazet i czasopism. Znajduje to poparcie w danych statystycznych wskazujących na zwiększającą się liczbę konsumentów usług kultury dostarczanych przez instytucje kultury (takie jak teatry, opery, filharmonie, muzea) oraz kina i zmniejszające się nakłady gazet oraz czasopism kupowanych w Polsce.

TABELA 1: Zmiana wybranych wydatków na kulturę w % (wartości nominalne)

Rok	Gazety i czasopisma	Książki i inne wydawnictwa	Opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kina	Zakup nośników dźwięku i obrazu	Pozostałe	Razem	Wszystkie wydatki
2001	1,4	13,2	28,1	-2,2	-1,1	0,7	1,7
2002	-0,8	-1,0	6,8	-2,3	6,1	2,5	2,5
2003	0,3	2,9	3,8	-2,3	9,7	4,7	8,5
2004	7,9	23,8	37,0	-1,2	13,1	14,2	2,5
2005	-7,6	3,8	-26,1	-8,4	-11,9	-14,8	-0,6
2006	0,0	-7,4	13,4	9,2	15,2	21,3	7,9
2007	0,8	13,6	15,1	12,0	15,0	11,9	8,7
2008	-2,2	4,2	9,3	-6,5	9,7	-5,6	11,6
2009	-2,0	8,8	35,0	0,0	0,6	7,4	5,8
2010	-4,4	5,0	5,1	8,0	7,1	8,5	3,6
2011	-3,7	-4,7	-3,0	-17,0	-0,7	-15,5	2,4
2012	-1,6	0,6	14,9	-11,5	-1,1	3,4	3,5
2013	-10,3	11,7	13,5	-1,4	1,3	7,3	1,0
2014	-5,0	-3,9	-2,4	-5,9	8,0	-0,1	1,6
2015	-4,2	9,2	11,2	-20,3	0,3	-6,6	1,2
2016	-4,0	3,7	16,7	9,8	3,5	22,2	3,7
2017	-3,3	3,0	0,0	0,0	10,2	0,6	4,0
Średnia	-2,3	5,1	10,5	-2,4	5,0	3,7	4,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W tabeli 1 podano stopy wzrostu wybranych typów wydatków polskich gospodarstw domowych na kulturę w cenach bieżących (ujęcie nominalne). Zostały one obliczone jako iloraz różnicy między wydatkami w danym roku a wydatkami w roku poprzednim do wydatków w roku poprzednim, pomnożony przez 100: $(n_x - n_{x-1})/n_{x-1} * 100$. Ponadto obliczono średnią zmianę wydatków nominalnych w analizowanym okresie. Łącznie badane typy wydatków gospodarstw domowych na kulturę wzrastały średniorocznie o 3,7%, przy czym w 5 spośród analizowanych 17 lat nastąpił spadek tych wydatków. Łączne analizowane wydatki na cele kulturalne wzrastały jednak wolniej od wszystkich wydatków gospodarstw domowych (ostatnia kolumna). Najszybciej wzrastały wydatki na opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kina (o 10,5% średniorocznie). W badanym okresie nawet w ujęciu nominalnym spadały wydatki na gazety i czasopisma i na zakup nośników dźwięku i obrazu. Wiąże się to niewątpliwie z transformacją cyfrową²⁰ wyrażającą się w odchodzeniu od nośników tradycyjnych na rzecz dostępu do treści w Internecie, w tym na urządzeniach mobilnych.

TABELA 2: Zmiana wybranych wydatków na kulturę w % (wartości realne)

Rok	Gazety i czasopisma	Książki i inne wydawnictwa	Opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kina	Zakup nośników dźwięku i obrazu	Pozostałe	Razem	Wszystkie wydatki
1	2	3	4	5	6	7	8
2001	-4,1	7,7	22,6	-7,7	-6,6	-4,8	-3,8
2002	-2,7	-2,9	4,9	-4,2	4,2	0,6	0,6
2003	-0,5	2,1	3,0	-3,1	8,9	3,9	7,7
2004	4,4	20,3	33,5	-4,7	9,6	10,7	-1,0
2005	-9,7	1,7	-28,2	-10,5	-14,0	-16,9	-2,7
2006	-1,0	-8,4	12,4	8,2	14,2	20,3	6,9
2007	-1,7	11,1	12,6	9,5	12,5	9,4	6,2

²⁰ Zob. np. G. Mazurek, *Transformacja cyfrowa. Perspektywa marketingu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.

1	2	3	4	5	6	7	8
2008	-6,4	0,0	5,1	-10,7	5,5	-9,8	7,4
2009	-5,5	5,3	31,5	-3,5	-2,9	3,9	2,3
2010	-7,0	2,4	2,5	5,4	4,5	5,9	1,0
2011	-8,0	-9,0	-7,3	-21,3	-5,0	-19,8	-1,9
2012	-5,3	-3,1	11,2	-15,2	-4,8	-0,3	-0,2
2013	-11,2	10,8	12,6	-2,3	0,4	6,4	0,1
2014	-5,0	-3,9	-2,4	-5,9	8,0	-0,1	1,6
2015	-3,3	10,1	12,1	-19,4	1,2	-5,7	2,1
2016	-3,4	4,3	17,3	10,4	4,1	22,8	4,3
2017	-5,3	1,0	-2,0	-2,0	8,2	-1,4	2,0
Średnia	-4,4	2,9	8,3	-4,5	2,8	1,5	1,9

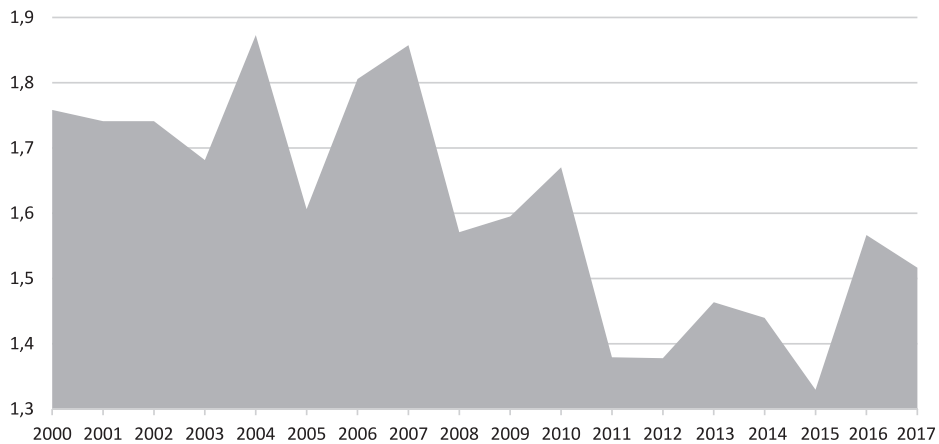
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Gdy uwzględnimy stopę inflacji, możemy dokonać analizy realnych zmian wartości wydatków na wybrane cele kulturalne (tabela 2). Wartości w tej tabeli są różnicą pomiędzy wartościami z tabeli 1 a stopą inflacji (zmianą wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych) w danym roku. Ponadto obliczono średnioroczne zmiany wartości realnych. Łącznie analizowane typy wydatków na kulturę wzrastały średniorocznie o 1,5%, co potwierdza naszą hipotezę nr 1, przy czym w ośmiu okresach rocznych nastąpił ich spadek, a w 9 – wzrost. Najszybciej wzrastały realne wydatki na wstęp do teatrów, kin i instytucji muzycznych (o 8,3%). Ponadto obserwowano wzrost realnych wydatków na książki i inne wydawnictwa (średniorocznie o 2,9%) i pozostałych (o 2,8%). Natomiast w badanym okresie nastąpił realny spadek wydatków na gazety i czasopisma (o 4,4% średniorocznie) i na zakup nośników dźwięku i obrazu (średnio o 4,5%). Spadki te mogą oznaczać poważne problemy finansowe firm działających w tych branżach, chyba że będą w stanie uzyskać inne źródła finansowania (np. z reklam lub opłat za dostęp do treści w formie cyfrowej). Pozytywnie zweryfikowano hipotezę nr 2. W badanym okresie nastąpiła zmiana struktury wydatków na kulturę w Polsce, która uwarunkowana jest nie tylko zmianami wskaźników makroekonomicznych, ale i otoczenia technologicznego (tzw. transformacja cyfrowa).

Z kolei analiza udziału wybranych wydatków na kulturę w wydatkach gospodarstw domowych ogółem pokazuje, że wydatki na kulturę rosną wolniej niż wydatki ogółem (wykres 2). Hipoteza nr 3 nie została zatem zweryfikowana pozytywnie. Można zakładać, że po osiągnięciu odpowiednio wysokiej stopy

życia, tj. zaspokojeniu potrzeb niższego rzędu, wydatki na kulturę będą rosnąć szybciej. Potwierdzeniem tej tezy mogą być badania prowadzone dla wydatków związanych w turystyką, tj. transport, łączność, rekreacja i kultura oraz restauracje i hotele w latach 1998–2008. Pokazują one, że w badanym okresie rosły wydatki we wszystkich wymienionych kategoriach, jednakże dynamika wzrostu w kategorii kultura i rekreacja była najniższa²¹. Sytuacja ekonomiczna znajduje swoje odzwierciedlenie w wydatkach na zaspokojenie nieco bardziej luksusowych potrzeb, jakimi są podróże²² czy kultura. Równocześnie w gospodarstwach domowych o najwyższych dochodach ponoszono największe wydatki związane ze spędzaniem czasu wolnego²³. Można wnioskować, że analogicznie prezentuje się ta zależność w stosunku do wydatków na kulturę.

WYKRES 2: Zmiana udziału wybranych wydatków na kulturę w wydatkach gospodarstw domowych ogółem (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analizując dane z badania budżetów gospodarstw domowych GUS, ujawnia się zaskakująco niska pozycja wydatków na kulturę rozumianych w bardzo zbli-

²¹ **Z. Królikowski**, *Wydatki na hotele i restauracje, kulturę i rekreację w gospodarstwach domowych w latach 1998–2008*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis 2010/284 (61), s. 43–52.

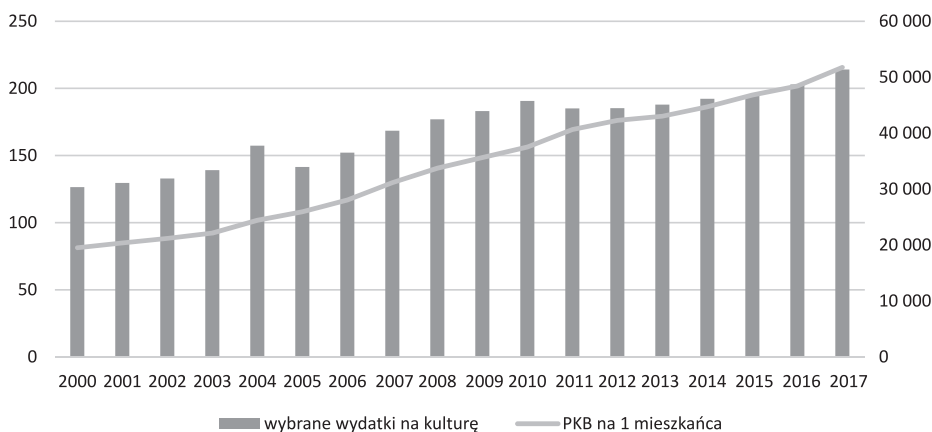
²² **M. Roman, M. Wielechowski**, *Stan sektora turystycznego w Polsce i Unii*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich 2016/103/1, s. 86–94.

²³ **M. Piekut**, *Wydatki na zagospodarowywanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych*, Economics and Management 2013/3, s. 64–81.

zonym do prezentowanego w pracy ujęciu, tj. szczególnie na zakup usług związanych z kulturą. W 20-stopniowym rankingu wydatki te zajmują 15.–16. pozycję w zależności od wysokości dochodów badanych gospodarstw domowych²⁴. Z danych można wyprowadzić wniosek, że co prawda zamożniejsze gospodarstwa domowe wydają więcej na kulturę, niemniej nawet w tych gospodarstwach kultura zajmuje niską pozycję w zakresie koniecznych do zaspokojenia potrzeb. W literaturze wskazuje się, że wzór zachowań konsumpcyjnych jest spójny w grupie gospodarstw znajdujących się w zbliżonej sytuacji ekonomicznej²⁵.

Wytypowane w powyżej opisany sposób dane porównano z wybranymi do analizy wskaźnikami makroekonomicznymi. Zależności zaprezentowano na wykresach: 3 oraz 4.

WYKRES 3: Wybrane wydatki na kulturę a PKB na jednego mieszkańca (obydwie zmienne w cenach bieżących, w zł)

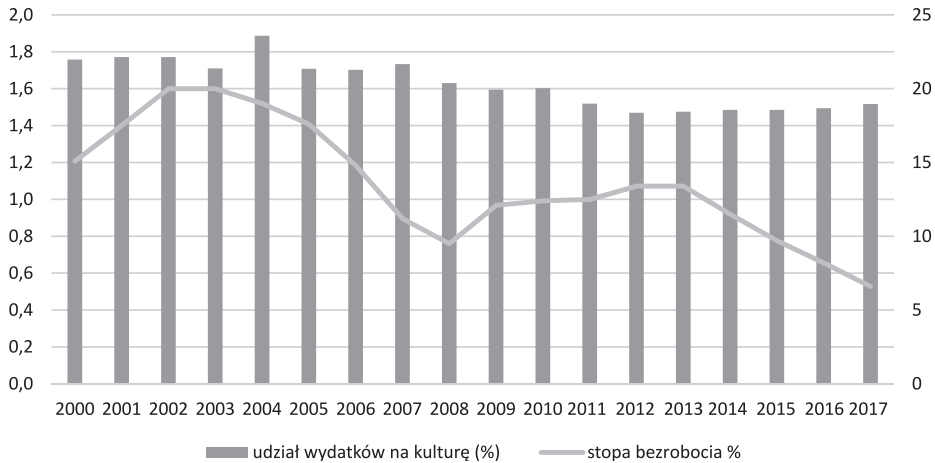
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W badanym okresie następował wzrost analizowanych typów wydatków na kulturę przy jednoczesnym wzroście Produktu Krajowego Brutto na 1 mieszkańca. Współczynnik korelacji prostoliniowej Pearsona pomiędzy sumą wybranych wydatków na cele kulturalne a PKB *per capita* wyniósł aż 0,97 i był istotny statystycznie na poziomie $p < 0,001$. Świadczy to o silnej zależności wydatków na kulturę od wzrostu gospodarczego i potwierdza naszą hipotezę nr 4.

²⁴ M. Radziukiewicz, *op. cit.*, s. 101–116.

²⁵ M. Grzywińska-Rapca, L. Markowski, *Klasyfikacja województw ze względu na sytuację ekonomiczną polskich gospodarstw domowych*, *Przedsiębiorstwo & Finanse* 2017/3 (18), s. 91–104.

WYKRES 4: *Udział wybranych wydatków na kulturę w wydatkach gospodarstw domowych a stopa bezrobocia (%)*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

O ile w badanym okresie analizowane wydatki gospodarstw domowych na cele kulturalne wzrastały zarówno w ujęciu realnym, jak i nominalnym przy jednoczesnym spadku stopy bezrobocia, co potwierdza naszą hipotezę nr 5, o tyle obserwowano także spadek udziału badanych wydatków na kulturę w budżetach gospodarstw domowych. Zależność między stopą bezrobocia a udziałem wydatków na kulturę w budżetach gospodarstw domowych wyniosła $r = 0,72$ i była istotna statystycznie na poziomie $p = 0,001$, zatem paradoksalnie spadek stopy bezrobocia oznaczał relatywnie niższy udział wydatków na kulturę przy realnym wzroście ich wartości.

5. Podsumowanie

- W latach 2000–2017 odnotowano wzrost analizowanych typów wydatków gospodarstw domowych na cele kulturalne zarówno w ujęciu nominalnym, jak i realnym.
- W badanym okresie najszybciej wzrastały wydatki na wstęp do kin, teatrów i instytucji muzycznych, a spadały wydatki na zakup gazet i czasopism oraz nośników dźwięku i obrazu, co wynika m.in. z transformacji cyfrowej.

- Poprawa sytuacji makroekonomicznej odpowiada wzrostowi wydatków gospodarstw domowych na kulturę w wybranych kategoriach (bez zakupów sprzętu i abonamentu).
- Ze względu na konieczność uwzględnienia wielu zmiennych wzrost PKB ani obniżenie stopy bezrobocia nie przekładają się proporcjonalnie na wzrost wydatków na kulturę, tendencja jest jednak zachowana.
- Obecnie wydatki ogółem gospodarstw domowych rosną szybciej niż wydatki na kulturę. Można zakładać, że po osiągnięciu odpowiednio wysokiej stopy życia, tj. zaspokojeniu potrzeb niższego rzędu, wydatki na kulturę będą rosły szybciej.
- Nasza analiza i wnioski z niej płynące mogą być przydatne przy kształtowaniu strategii promocyjnych oraz strategii cenowych w sektorze kultury.

Bibliografia

Opracowania

- Bąk Iwona**, *Wydatki gospodarstw 50+ na zagospodarowanie czasu wolnego – analiza statystyczna*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2017/475, s. 33–44.
- Berbeka Jadwiga, Makówka Małgorzata, Niemczyk Agata**, *Podstawy ekonomiki i organizacji czasu wolnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, s. 25.
- Centrum Badań Opinii Społecznej**, *Czas Wolny Polaków, Kominikat z Badań*, BS/133/201, 2010, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_133_10.PDF; stan na 27.01.2019 r.
- Chmielewska Barbara**, *Nierówności społeczne w aspekcie zróżnicowania wydatków gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej 2015/1*, s. 319–328.
- Dudek Hanna, Koszela Grzegorz**, *Comparison of households' expenditures structures in selected countries of European Union*, Scientiarum Poloniarum ACTA Oeconomia 2013/12 (3), s. 5–15.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Bank Danych Makroekonomicznych*, bdm.stat.gov.pl; stan na 8.01.2019 r. i 2.02.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Budżety gospodarstw domowych w 2007 r.*, www.stat.gov.pl; stan na 8.01.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Budżety gospodarstw domowych w 2010 r.*, www.stat.gov.pl; stan na 3.02.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Budżety gospodarstw domowych w 2017 r.*, www.stat.gov.pl; stan na 3.02.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/103,pojecie.html>, stan na 13.07.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2000 r.*, Warszawa 2001, s. 8.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2008 r.*, Warszawa 2009, s. 102.

- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2017 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2017-roku,2,15.html>, stan na 27.12.2018 r. i 22.10.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2014 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2014-r-,2,12.html>, stan na 27.12.2018 r. i 22.10.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2011 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2018-roku,2,16.html> (zakładka: Archiwum, 2011), stan na 27.12.2018 r. i 22.10.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2010 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2018-roku,2,16.html> (zakładka: Archiwum, 2010), stan na 27.12.2018 r. i 22.10.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2007 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2018-roku,2,16.html> (zakładka: Archiwum, 2007), stan na 2.02.2019 r. i 22.10.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2004 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2018-roku,2,16.html> (zakładka: Archiwum, 2004), stan na 2.02.2019 r. i 22.10.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Kultura w 2003 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2018-roku,2,16.html> (zakładka: Archiwum, 2003), stan na 2.02.2019 r. i 22.10.2019 r.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2007*, Warszawa 2007, s. 173.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Prognoza gospodarstw domowych na lata 2016–2050*, Warszawa 2016, s. 4.
- Grzywińska-Rapca Małgorzata**, *Analiza wydatków gospodarstw domowych na rekreację i kulturę w roku 2010*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług 2012/96, s. 205–217.
- Grzywińska-Rapca Małgorzata, Markowski Lesław**, *Klasyfikacja województw ze względu na sytuację ekonomiczną polskich gospodarstw domowych*, *Przedsiębiorstwo & Finanse* 2017/3 (18), s. 91–104.
- Królikowski Zenon**, *Wydatki na hotele i restauracje, kulturę i rekreację w gospodarstwach domowych w latach 1998–2008*, *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis* 2010/284 (61), s. 43–52.
- Kuczeńska Lidia**, *Sytuacja na rynku pracy a zmiany w konsumpcji polskich gospodarstw domowych*, *Konsumpcja i Rozwój* 2013/2 (5), s. 78–93.
- Laskowski Waclaw**, *Dochodowa elastyczność wydatków polskich gospodarstw domowych i jej uwarunkowania*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego 2014/14/1, s. 63–74.
- Mazurek Grzegorz**, *Transformacja cyfrowa. Perspektywa marketingu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.
- Murawska Anna**, *Sposoby zaspokajania potrzeb kulturalnych w różnych typach gospodarstw domowych w Polsce*, *Handel Wewnętrzny* 2017/1 (366), s. 240–255.
- Nowak Jan, Kochkova Olena**, *Income, culture, and household consumption expenditure patterns in the European Union: Convergence or Divergence?*, *Journal of International Consumer Marketing* 2011/23, s. 260–275.
- Piekut Marlena**, *Wydatki i trendy w konsumpcji w gospodarstwach domowych wysokodochodowych*, *Problemy Zarządzania* 2016/14/1 (58), s. 30–44.

- Piekut Marlena**, *Wydatki na kulturę i rekreację w budżetach gospodarstw domowych Europejczyków*, *Wiadomości Statystyczne* 2014/5, s. 75–89.
- Piekut Marlena**, *Wydatki na zagospodarowywanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych*, *Economics and Management* 2013/3, s. 64–81.
- Radziukiewicz Małgorzata**, *Zmiany sytuacji dochodowej a wydatki na usługi w polskich gospodarstwach domowych*, *Konsumpcja i Rozwój* 2012/1, s. 101–116.
- Roman Michał**, **Wielechowski Michał**, *Stan sektora turystycznego w Polsce i Unii*, *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich* 2016/103/1, s. 86–94.
- Świecka Beata**, **Musiał Marta**, *Zarządzanie finansami gospodarstw domowych w warunkach pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 822, *Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu* 2014/33, s. 89–98.
- Utzig Monika**, *Wydatki konsumpcyjne wiejskich i miejskich gospodarstw domowych a zmiany ich dochodów*, *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu* 2015/XVII/4, s. 330–335.

Magdalena KOSIADA-SYLBURSKA, Paweł BRYŁA

RELATIONSHIP BETWEEN SELECTED MACROECONOMIC INDICATORS AND HOUSEHOLD EXPENDITURE ON CULTURE IN POLAND IN THE PERIOD 2000–2017

(Summary)

This paper aims at evaluating the relationship between selected macroeconomic indicators and household expenditure on culture in Poland. The period under study was 2000–2017. Data provided by the Central Statistical Office were analysed with the use of indices of structure, dynamics and correlation coefficients. There was an increase in the analysed types of household expenditure on cultural goals both in nominal and real values with simultaneous changes in the structure of this expenditure resulting, among others, from the digital transformation. The analysed expenditure grew with the increase of the GDP per capita and the decline of the unemployment rate. However, the share of the studied types of household expenditure on culture in family budgets decreased in the period under study.

Keywords: expenditure on culture; structure of expenditure; unemployment rate; GDP